

Estirant el fil de la memòria

Carles Montpart Tura

*En els darrers anys s'ha produït en la literatura catalana un augment destacable de la publicació de llibres autobiogràfics, més potser en la línia de l'elaboració literària d'un conjunt de records personals, que no pas sota el format més clàssic d'unes memòries públiques lligades als grans esdeveniments polítics i socials viscuts per l'autor. Sembla evident, doncs, que entre els lectors —i els editors hi estan atents, perquè molts dels títols són d'encàrrec—, hi ha ganes de llegir, més enllà de literatura purament de ficció, relats en primera persona —el que els estudiosos anomenen “literatura del jo”— que ens acostin a la vida dels propis autors. De les obres que s'han publicat en els últims mesos destaquen, per la seva gran qualitat literària, *El tramvia groc*, de Joan Francesc Mira i *El dia que vaig fer vuit anys*, d'Antoni Pladevall.*

El nou camí de Joan F. Mira

No és cap descobriment dir, a hores d'ara, que Joan Francesc Mira (València, 1939) és un dels intel·lectuals més sòlids que té la cultura catalana. A partir de la seva formació com a antropòleg i hel·lenista, Mira ha bastit una extensa i variada obra assagística i literària que l'ha situat per la seva qualitat al capdamunt dels escriptors actuals dels Països Catalans. Al número 7 de *Latortugaavui* (desembre de 2012) ja li vam dedicar un text parlant dels reculls d'articles *Una biblioteca en el desert* (2009) i *Europeus. Retrat en setanta imatges* (2010). Com a novel·lista, és especialment destacable la trilogia formada per *Els treballs perduts* (1989), *Purgatori* (2003) i *El professor d'història* (2008), obres que a partir del mite d'Hèrcules, de la part central de la *Comèdia* de Dante i del mite de Faust —

respectivament— constitueixen un grandíol frís de la realitat valenciana de les darreres dècades. A part d'aquestes obres de creació, Mira també ha excel·lit com a traductor de grans clàssics com la *Divina Comèdia*, de Dante Alighieri, els *Evangelis* i l'*Odissea*, d'Homer, textos que l'autor valencià ha aconseguit apropar al lector actual gràcies a un gran domini de tots els registres de què disposa la llengua catalana.

Ara, amb *El tramvia groc* (Proa, 2013), Joan F. Mira enceta un nou terreny literari, el de les memòries personals, un espai fressat per grans autors de tots els temps i dels quals Mira n'esmenta en concret Nabòkov i el seu *Speak, memory* (traducció catalana: *Parla memòria. Una autobiografia reviscuda*. Edicions 62, 1986). Un nou vessant de la seva obra que no podia haver estat rebut de forma

Joan F. Mira

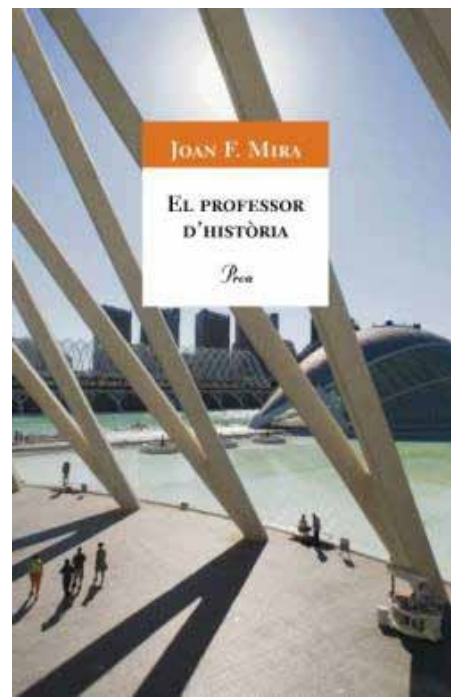
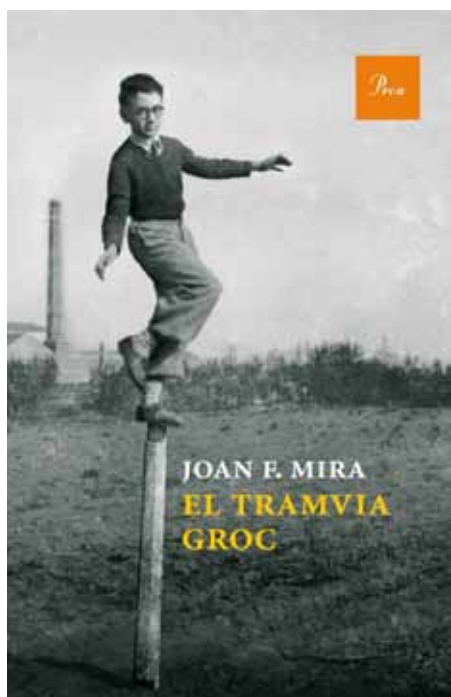
més entusiàstica per la crítica. D. Sam Abrams, al suplement *Cultura* del diari *El Punt Avui* (29-11-2013), en deia el següent: "Crec que no m'equivoco gens si començo afirmant, de bursada, que El tramvia groc de Joan Francesc Mira és l'obra més feliç i extraordinària de la trentena llarga que ha publicat al llarg de prop de quatre dècades. És més, ras i curt, la pura veritat és que El tramvia groc, és una obra perfecta des de tots els punts de vista". I més endavant afegeix: "El tramvia groc té l'autenticitat humana del memorialista, la llibertat creativa del narrador, el rigor analític de l'assagista, la universalitat de l'antropòleg, la fiabilitat documental de l'historiador, el pes fundacional del classicista i la bellesa lírica del poeta-traductor". I és que, malgrat que en algunes de les

seves novel·les, especialment en la darrera, *El professor d'història*, el component autobiogràfic d'algun dels protagonistes era força evident, Mira s'encara per primera vegada amb la necessitat vital d'estirar el fil de la memòria personal i ens serveix un text absolutament imprescindible. En primer lloc, per la gran qualitat literària de la seva prosa i, a més, perquè el contingut que se'ns hi explica constitueix un magnífic retrat d'un món —el dels anys 40 i 50 de València— que malgrat que avui dia ja és, parafrasejant Stefan Zweig, *un món d'ahir*, ens dona la mesura justa per saber d'on venim i, potser, cap a on volem o no volem anar.

La memòria, fonament de l'escriptura

En el text introductori, titulat, a partir d'una àmplia citació de Sant Agustí, "L'ample palau de la memòria", Mira escriu el següent: "La primera veritat, i potser l'única, que podem afirmar conscientment sobre nosaltres mateixos és que existim perquè durem en el temps, i el nostre temps és la memòria, no és el pensament". I, una mica més endavant, a tall de justificació d'aquest nou projecte literari, l'autor valencià afirma: "La memòria és l'últim fonament de l'escriptura perquè és també el fonament últim de la vida dels humans: de la pròpia en tant que pròpia, i també en tant que connectada amb la dels altres. Però no és un fonament sòlid, és infinitament dubtós i movedís, infinitament fràgil". A partir, doncs, d'aquesta ferma creença sobre la importància última de la memòria, però també de la certesa que estirar-ne el fil és entrar en un terreny incert, Joan Francesc Mira ens regala més de tres-centes pàgines de

records personals magistralment convertits en literatura. Aquest és el seu gran mèrit, perquè els records per ells mateixos, les vivències estrictament personals, sense la voluntat de convertir-los en literatura, serien un conjunt de fets que simplement podrien tenir més o menys interès. En aquest sentit, ell mateix afirma, en una entrevista al setmanari *El temps* (22-10-2013), el següent: "He tingut sempre clar, però cada vegada més, que l'objectiu de la literatura és fer literatura. Per tant, la matèria narrativa és una cosa, ara diré una bestiesa, que arriba a ser secundària. L'important no és què contes, sinó com ho contes". És per això que Mira s'aplica a trobar —i el troba, certament, i magnífic— un estil propi de fer-nos arribar la seva memòria personal. Un estil caracteritzat per una acurada selecció lèxica i per l'ús d'una frase llarga i molt rítmica que gairebé demana ser llegida en veu alta. Per les pàgines de *El tramvia groc* hi desfilaran la seva més tendra infantesa —

en una família sense penúries econòmiques però en una casa on, ens diu, *l'únic progrés que havia arribat era la pura i simple electricitat*; els membres de la seva extensa família; els veïns; la primera educació i les primeres lectures i, sobretot, la seva estreta relació amb l'Horta Sud, un territori àmpliament evocat a partir del barri perifèric de València on va viure i del tramvia que l'unia amb la capital. Un paisatge que amb el temps sofrirà una gran degradació per culpa de la salvatge especulació immobiliària, procés el qual, Mira, com no podia ser d'altra manera, no s'està de condemnar de forma contundent. El primer capítol, en què l'autor imagina, amb una gran riquesa de detalls, quina podria haver estat la història, a través dels segles, del seu carrer és una autèntica delícia. Literatura en estat pur. En el capítol final, trobem un jove que, desorientat per la mort prematura del pare, diu a la seva mare "mamà, vull ser sacerdot". *El tramvia groc* s'acaba amb aquestes paraules: "Els quatre anys i mig següents, la meua vida va ser la d'un novici adolescent en un vell convent desolat, la d'un jove monjo en un antic convent cistercenc, i la d'un estudiant cosmopolita a la Universitat Gregoriana de Roma. Qui sap si els podré explicar llargament un dia". Els seus lectors esperem que sí.

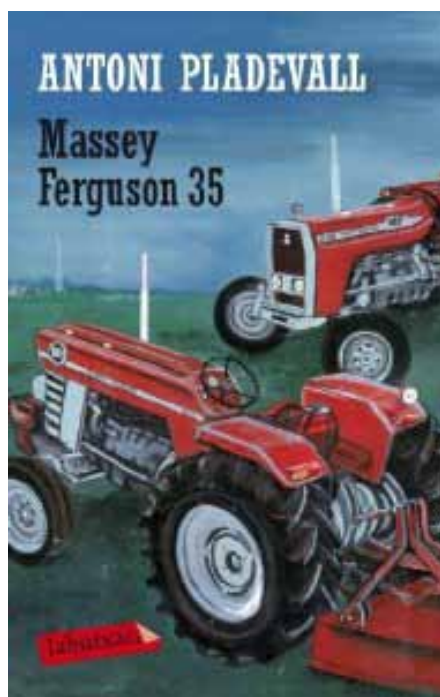
Records de la vida a pagès

La majoria de les consideracions sobre la memòria i la seva conversió en literatura que hem fet fins ara són plenament aplicables al nou llibre d'Antoni Pladevall (Taradell, 1961) *El dia que vaig fer vuit anys* (Columna, Premi Prudenci Bertrana, 2014). L'autor osonenc ens presenta un conjunt de trenta relats que constitueixen un intens retrat de la infantesa i la primera adolescència viscudes a pagès al mas de la plana de Vic on els seus pares eren masovers. Pladevall, amb la contundència expressiva a què ens té acostumats, i amb una riquesa lingüística formidable, va desgranant al llarg de tres-centes pàgines tota una sèrie de vivències infantils i familiars que dibuixen, en aquest cas també, un món rural que, ara parafrasejant Josep Pla, podem dir que *ha passat avall* definitivament. El mateix autor ha manifestat que es tracta d'unes "memòries novel·lades, però més memòries que novel·la".

Els primers records escolars, els jocs al riu durant els estius inacabables, la participació progressiva en les ineludibles feines del camp, les primeres lectures —l'exemplar setmanal de *El Capitán Trueno* que puntualment li portava la mare cada dissabte de tornada del mercat de Vic—, la sensualitat i la innocència del primer petó, l'entrada al mas dels primers electrodomèstics, i tot un reguitzell de detalls de la vida i l'economia diària a pagès, són alguns dels fets que la ploma de Pladevall rememora i converteix en literatura d'alta volada.

Perquè, i tornem a les paraules de Joan F. Mira ressenyades abans, no és tant que els fets siguin més o menys importants, sinó que al darrere d'aquestes circumstàncies biogràfiques cal que hi hagi un escriptor amb talent suficient per fer-los significatius per al lector. I aquest és el cas de Pladevall. Aquí trobarem també una frase llarga, sovint molt llarga —proustiana, gairebé— i, com hem dit més amunt, una llengua robusta, viva, riquíssima —que no dubta a recórrer a l'exabrupte o al renec quan cal— i arrelada al territori tant com és possible d'estar-hi. L'oralitat de l'estil d'aquest autor és un dels seus mèrits més valuosos, confirmats per l'ús sovintejat —al qual és fidel des de les seves primeres novel·les— de l'estil directe lliure que posa davant del lector, sense intermediaris, l'oralitat més viva de cadascun dels diversos personatges. En aquest sentit, Pladevall, que és un autor que en més d'una ocasió s'ha lamentat de l'empobriment lingüístic que demostren alguns

autors joves que defensen una llengua més simple manifestava, amb motiu de la presentació de la seva segona novel·la, el següent: *"Crec que el que propugnen aquests autors comporta dos fets negatius. Un és l'element empobridor i perillós per a la salut de la llengua [...]. L'altra és la descortesia que comporta cap als escriptors que ens han precedit, des de Verdaguer a Segimon Serrallonga, passant per Ruyra, Pla, Sagarra i Riba"* (AVUI, 22-4-2003). L'esment d'aquest autors, i no d'altres, és ben significatiu.

Un autor plenament consolidat

Amb aquest llibre, Antoni Pladevall afegeix una baula més a una carrera literària que a hores d'ara podem qualificar sens dubte de sòlida. Una trajectòria que va començar amb *La lliça bruta* (2001) i *Massey Ferguson 35* (2003), dues novel·les que quan van aparèixer potser van passar desapercebudes per al gran públic pel fet de ser publicades a l'editorial Galerada, un modest segell del Maresme que ja existia abans que es produís l'esclat mediàtic de les petites empreses editorials. En totes dues obres, Pladevall ens hi presenta conflictes tràgics viscuts per personatges sovint enfrontats a situacions límit i emmarcats en el paisatge rural que tan bé

coneix. Les obres van sorprendre en el seu moment per la cruesa d'algunes escenes, fins i tot per la brutalitat del comportament d'algun dels seus protagonistes, així com per la contundència i la riquesa expressiva de la llengua que s'hi utilitzava. Pladevall, que és doctor en filologia clàssica —un altre punt de contacte amb Joan F. Mira— deia, en l'entrevista a què fèiem referència abans, el següent: *"He volgut, com ja vaig fer a La lliça bruta, descriure la naturalesa i l'esclat de l'odi entre els homes. Analitzar la brutalitat i la primarietat humanes. Disseccionar la bèstia humana que portem dins nostre i que esclata davant de situacions límit. [...] Perfectament aquesta novel·la es podria llegir en clau de tragèdia clàssica grega. He substituït els déus i herois grecs per pagesos"*.

Posteriorment, ja a l'editorial Columna i amb més ressò als mitjans de comunicació, va començar el reconeixement públic amb les novel·les *Terres*

de lloguer (2006, Premi Ciutat de Tarragona de novel·la Pin i Soler 2005) i *La papallona negra* (2009, Premi Carlemany 2008). Totes dues, fidels a l'estil encetat amb les primeres obres però amb un grau més alt de maduresa argumental, plantegen com a tema de fons les grans transformacions econòmiques i socials que ha experimentat la pagesia catalana en les darreres dècades. En el primer títol, per exemple, l'eix central de la trama són els masovers que han de deixar per força unes terres que han treballat al llarg de diverses generacions i que acabaran convertides en un camp de golf. Hi trobem una voluntat clara, que s'accentua encara més a *El dia que vaig fer vuit anys*, de deixar constància d'una realitat —i d'una llengua, dissortadament— que cada dia més ja són història i record. Una obra, doncs, la d'Antoni Pladevall, absolutament recomanable per als amants de la bona literatura.

Un esclat de literatura autobiogràfica

Tal com dèiem a l'entrada d'aquest article, hi ha hagut en els darrers anys en la literatura catalana una certa eclosió del gènere memorialístic. Els dos llibres ressenyats fins aquí en són dues de les mostres més

www.electracaldense.com

l'electra

Pl. Catalunya, 6
08140 Caldes de Montbui
Tels: 938 650 133
938 650 585
900 181 776

excel·lents des del punt de vista de la qualitat literària. N'hi ha d'altres, però, que també són dignes de ser esmentats, encara que sigui de forma sumària, perquè poden ser del grat dels lectors interessats per aquest tipus de literatura. Ens referim, per exemple, als dos volums de les memòries personals i familiars del periodista Rafel Nadal i Farreras (Girona, 1954) *Quan érem felïços* (Destino, Premi Josep Pla 2012) i *Quan en dèiem xampany* (Columna, 2013), uns dels més venuts en el seu gènere, i a les del seu col·lega de professió Lluís Foix *La marinada sempre arriba* (Edicions 62, 2013). També són remarcables, tot i que sovint mostren ser fruit d'un encàrrec editorial que es ventila sense massa convicció i amb poca elaboració literària, els títols que Ara Llibres ha publicat fins aquest moment a la col·lecció "Memòries /D'on vinc". Són els següents: *Pantalons curts*, de Joaquim Carbó, *Fent tentines per la vida*, de Joaquim Nadal i Farreras, *Sota els estels de Ca l'Herbolari*, d'Albert Manent (tots de l'any 2013), *La catàstrofe de ser nen*, de Josep M. Benet i Jornet —un text tan pròxim a l'oralitat que gairebé sembla dictat—, *Sa meu mare*, de Pau Riba i *Entre el seny i la rauxa*, de Rosa Regàs (tots publicats l'any 2014). De recent publicació és també la desencisada crònica

generacional de Rafael Vallbona *De contents a enganyats. Ara que tenim cinquanta anys* (Edicions 62, 2014), un retrat descarnat de la generació que als anys setanta, entre l'independentisme i l'anarquisme, va creure que seria possible una societat plenament lliure i que va anar quedant progressivament arraconada pels partits polítics sorgits durant la Transició. Rafael Vallbona ens en dóna una visió àcida i rabiosament crítica tant del paper dels polítics d'aleshores i dels actuals com del relat acrític que n'han fet, segons ell, els mitjans de comunicació.

